

Uudenlaisia poliittisen väkivallan muotoja

Jokelan kaltaisten tapahtumien yhteydessä on syytä pohtia väkivallan laajempia poliittisluontoisia kytköksiä. Suomessa ”kaikki hyvin” -mentaliteetti johtaa helposti ajatukseen, että teot ovat joko ulkomaisten vaikutteiden tuotosta tai sitten oireita yksilötason mielenterveysongelmista. Tämä ajattelumalli vaikutti esimerkiksi siihen, että jo samana päivänä päivätysssä verkkouutisessa Helsingin Sanomat totesi, että kyseessä ei ollut ”terroristinen teko”. Terrorismia yhtenä poliittisen väkivallan muotona on kuitenkin tarkasteltava laajemmin kuin pelkästään siinä speaktaakkelinomaisessa muodossa, jossa se on totuttu tunnistamaan syyskuun 11. jälkeen. Jokelan tapahtumien asettaminen poliittisen väkivallan puitteisiin voi edesauttaa todellisten uhkien ja niiden taustatekijöiden tunnistamista. Terrorin torjunnan tehottomin muoto on sen kieltäminen ja silmien sulkeminen väkivallan uusilta muodoilta.

Lokakuussa 2002 nuori opiskelijapoika käveli keskelle Myyrmannin ostoskeskusta selkäreppunaan kotitekoinen pommi. Paineaalto, räjähteessä olleet haulit ja lasinsirut tapoivat seitsemän ihmistä. Tapaus tulkittiin Suomessa joko laajennetuksi itsemurhaksi, mielenhäiriöksi tai vahingoksi. Julkisuudessa tekoa pidettiin vieraantuneen nuoren itseilmaisuna, sattumana tai vain omituisena tapahtumana. Jos vastaava tapaus olisi tapahtunut Lähi-idässä tai vaikkapa Lontoossa, tulkinta olisi todennäköisesti painottunut toisin. Myyrmannin pommin olisi tällöin voinut katsoa täyttävän itsemurhaterrorismin tavanomaiset tunnusmerkit: rasismiin viittaava motiivi, yhteys laajempaan ideologisesti virittyneeseen verkostoon (tässä tapauksessa pääosin internetin välityksellä), tekijän ikä ja sukupuoli sekä tekotapa ja -paikka.

Myyrmannin kaltaisten tapahtumien taustalla olevista syistä on useita tulkintoja, kuten aikaisemmat vastaavat teot tai terrorin odotettu todennäköisyys eri maissa. Yksi tärkeä lisätekijä saattoi olla keskeiset suomalaisuuteen liittyvät uskomukset ja myytit. Nämä pyhänä pidetyt asiat, joihin liittyy sellaiset käsitteet kuin puhtaus, lintukoto ja yhtenäisyys, saattoivat tehdä vaikeaksi ja epätoivottavaksi Myyrmannin tapahtuman käsittämisen mitavana terroritekona. ”Oikea” terrorismi nähdään julkisessa puheessa suomalaisen yhteiskuntaan kuulumattomana, ulkopuolisena ja etäisenä, vaikka todennäköisen terrori-iskun kasvot olisivatkin hyvin kotoperäisiä ja vaikka tämän tosiasian tunnistaminen olisi tehokkaan politiikan kannalta ensiarvoista.

Jokelan tapahtumien kohdalla olisi syytä kriittisesti miettiä poliittisen väkivallan erilaisia muotoja. Koulumurhia käsiteltiin useissa kommentteissa leviämisen ja tartunnan mallien kautta. Suomalaisessa ja kansainvälisessä lehdistössä ulkomaisia vaikutteita pidettiin selvänä. Miltei poikkeuksetta kyseessä käsiteltiin olevan ilmiö, jonka juuret olivat Yhdysvalloissa ja erityisesti Columbinen lukiossa vuonna 1999 tapahtuneessa verilöylyssä.

Mitä annettavaa politiikan tutkimuksella on tällaiseen keskusteluun? Esimerkiksi juuri poliittisen väkivallan leviämisen dynamiikasta on olemassa paljon tutkittua tietoa.

Taustaolettamuksena on näkemys ihmisestä imitoivana olentona. Tässä mielessä poliittisen väkivallan tartuntamallit eivät perustu rationaalisuuteen, vaan ne leviävät emotionaalisen intensiteetin ja voimakkaiden tunnekokemusten kautta. Tietyt yksilöt ja ryhmät ovat altistuneita tämänkaltaiselle tunteiden välittymiselle ja stimuloituvat näyttävien väkivaltaisten tekojen kuvittelemisesta ja toteuttamisesta.

Koulusurmat ovat lähtökohtaisesti tekoja, jotka eivät ainoastaan imitoi, sillä ne on miltei poikkeuksetta suunniteltu toistettaviksi. Uudet koulusurmaajat levittävät tekoonsa liittyvää aineistoa internetissä ja täydentävät olemassa olevaa käsitystä teon symbolisesta merkityksestä. Itsemurhaterroristien tavoin koulusurmaajat jättävät jälkeensä ”testamentin”. Internetin verkostot tarjoavat kokoontumispaikkoja, joissa tekoja voi ihannoida avoimesti. Niitä puidaan, analysoidaan ja arvioidaan. Teot saavat osakseen kunnioitusta. Näin niiden ympärille koostuu poikkirajallinen yhteisö, joka kehittää tekoihin liittyvää taustamateriaalia, luo odotusarvoja ja tekee teoista oikeutetumpia.

Taustaideologian omaksuminen ei ole ennakkoehto leviämiselle. Teko voi olla pelkästään imitoiva toteutustavan teknisessä mielessä, ilman mitään poliittista tietoisuutta. Kouluampumisten taustalla on kuitenkin ideologista oppimista ja orastavaa yhteisöllistä tietoisuutta. Tämän piirteen tunnistaminen vaatii ideologian käsitteen laajentamista. Nykyinen kouluampumisten jaettu taustaideologia on ajan henkeen liittyen sumeampi ja pirstaleisempi kuin vaikkapa 1970-luvun eurooppalaisen terrorismin. Hahmottumassa oleva ideologia sisältää esteettisiä piirteitä (esim. visuaalisia mielikuvia, elokuvallisia elementtejä ja musiikki-elämyksiä), historillisia ihannoinnin kohteita (esim. Natsi-Saksa) ja darwinistisia vahvimman oikeutusta korostavia rasistisia asenteita.

Yleinen käsitys on, että väkivallanteolla on taipumus tulla toistetuksi jossakin muualla. Väkivalta lietsoo väkivaltaa, ei ainoastaan paikallisesti, vaan myös laajemmin. Toisaalta kirjallisuudessa tuodaan usein esille se, että edellytyksenä väkivallan leviämiselle on paikalliset tekijät. Väkivalta ei leviä, ellei uudessa ympäristössä ole sille altistavia tekijöitä. Näin Jokelan surmia ei voi kuin osittain liittää imitoimiseen, vaan niiden taustalla on myös hyvin kotoperäisiä tekijöitä. Nämä tekijät ovat vaihtelevia ja saattavat liittyä esimerkiksi sosiaalidarwinistisen ideologian ihannoimiseen tai yksilötason kokemukseen epäoikeudenmukaisuudesta. Ne selittävät myös toisen ilmiön: tartunnan ohella myös immuniteetin on todettu leviävän. Se, ettei suomalaisen yhteisöön ole levinnyt immuniteettia tälle uudenslaiselle väkivallan muodolle, saattaa johtua päätöksentekijöiden ja paikallisten yhteisöjen valppauden puutteesta. Asioiden on annettu vain olla, vaikka Myyrmanin tapahtumat olisivat kenties antaneet aiheita havahtumiseen.

Kolmas merkityksellinen tutkimushavainto liittyy ns. hierarkia-efektiin. Väkivallan leviäminen sisältää oman poliittisen maantieteensä: se näyttää leviävän keskeisistä paikoista syrjäisimpiin paikkoihin. Esimerkiksi mellakat keskeisissä kaupungeissa leviävät marginaalisemmille alueille, mutteivät päinvastoin. Samoin kansainvälisellä tasolla näyttävät väkivallan teot ”sydänalueilla” tuottavat imitoimista reunamailla. Tästä näkökulmasta Jokelan tapahtumien voidaan sanoa heijastavan Yhdysvalloista peräisin olevaa koulusurmaepidemiaa, joka leviää sydänmailta kohti altistuneita periferioita.

Hierarkiaefektissä saattaa korostua vallitsevan maailmanjärjestyksen yleinen väkivaltaisuus, joka ilmenee kaikkialle ulottuvassa terrorin vastaisessa sodassa. Keskeisten valtioiden harjoittama näyttävä poliittinen väkivalta saattaa johtaa imitoimiseen. Darrell Hamamoto teoksessaan *Empire of Death and the Plague of Civic Violence* tarkastelee, kuinka Yhdysvaltojen toimet Vietnamissa johtivat tietynmuotoisen väkivallan yleistymiseen Yhdysvalloissa. Esimerkiksi 1970- ja 1980-luvulla yleistyivät sarja- ja joukkomurhat, joiden uhrit olivat aasialaista syntyperää. Hierarkia-efekti näyttää toimivan myös tässä tapauksessa: mitä isot edellä, sitä pienet perässä. Yleistyvä kielenkäyttö, jossa näyttävä

teknologiakeskeinen väkivalta käsitetään ratkaisuna useisiin maailman mittakaavan ongelmiin oikeuttaa ”katutasolla” tapahtuvaa väkivaltaa.

Jokelan ja Myyrmannin tapahtumat voivat hyvin ilmentää uudentyyppisen poliittisen väkivallan juurtumista Suomeen. Miksi juuri Suomeen? Syyt ovat monitahoisia, mutta paljolti kotiperäisiä. Osittain ne saattavat liittyä muuttoliikkeeseen tai 1990-luvun lamaan. Nuorten miesten vieraantuminen, syrjäytyminen ja vetäytyminen virtuaaliseen todellisuuteen ovat oireita, joita olisi syytä tarkastella myös poliittisen väkivallan näkökulmasta. Todennäköisyys Myyrmannin ja Jokelan kaltaisten tekojen toistumiseen kasvaa sitä mukaa, mitä enemmän niitä on. Poliittisen väkivallan torjumiseen suunnatut voimavarat ovat osittain väärin suunnattuja, jos kotikutoisen terrorin kaikkia muotoja ei ole tiedostettu tai ei haluta tiedostaa.

Minneapolis 25.11. 2007

MIKA AALTOLA